

Lucyna Przezbórska-Skobiej¹

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Obszary wiejskie i rolnictwo jako źródło dóbr publicznych w agroturystyce²

Rural areas and agriculture as a source of public goods for agritourism

Synopsis. Wielofunkcyjne obszary wiejskie, wielofunkcyjne rolnictwo i wielofunkcyjne gospodarstwo rolne dostarczają społeczeństwu wielu różnych dóbr o charakterze rynkowym i nierynkowym (dóbr publicznych). W ostatnich latach dyskusja nad problematyką dóbr publicznych oferowanych przez obszary wiejskie, rolnictwo i gospodarstwa rolne nasiliła się w związku z debatą na temat przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej, a w szczególności nad wsparciem finansowym sektora rolnego i obszarów wiejskich. W dyskusjach tych pojawia się także agroturystyka jako forma aktywności, która nie może rozwijać się bez dóbr publicznych dostarczanych przez obszary wiejskie, rolnictwo i gospodarstwa rolne.

Słowa kluczowe: agroturystyka, dobra publiczne, obszary wiejskie, rolnictwo, gosp. rolne, wielofunkcyjność

Abstract. Multifunctional rural areas, multifunctional agriculture and multifunctional farms deliver many various marketable and non-marketable goods for society (including public goods). In recent years, discussion of the issue of public goods provided by rural areas, agriculture and farms became apparent in connection with the debate on the future of the Common Agricultural Policy, and in particular on the financial support of the agricultural sector and rural areas. In the discussions of these, agritourism also appears as a form of activity which cannot develop without the public goods provided by rural areas, agriculture and agricultural holdings. The analysis and discussion of public goods offered by rural areas, agriculture and farms for agritourists were developed in this paper.

Key words: agritourism, public goods, rural areas, agriculture, farm, multifunctionality

Wprowadzenie

W ekonomii dobrami określa się wszelkie środki zaspokojenia potrzeb, a więc różnego rodzaju produkty i usługi, zasoby, wyroby nierynkowe, świadczenia niematerialne itd. Gospodarstwo agroturystyczne, czyli gospodarstwo rolne wzbogacone o działalność turystyczną, dostarcza turystom wielu różnych dóbr o charakterze komercyjnym i niekomercyjnym [Sznajder i Przezbórska 2006]. W skład produktu agroturystycznego wchodzi, między innymi, dobra i usługi związane z gospodarstwem rolnym, jego zasobami

¹ Dr inż., e-mail: przezborska@up.poznan.pl

² Praca sfinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki jako grant badawczy własny pt. „Regionalizacja agroturystyczna Polski a przestrzeń agroturystyczna – ocena atrakcyjności i potencjału turystycznego regionów agroturystycznych”.

i produkcją, np. produkty spożywcze i przygotowane na ich bazie posiłki, wycieczki po gospodarstwie lub możliwość uczestniczenia w pracach gospodarstwa, jazda konna itd., ale także wartości niewymierne (imponderabilia) odnoszące się do przestrzeni agroturystycznej, zlokalizowanej na obszarach wiejskich, np. piękno i zróżnicowanie krajobrazu, czyste i świeże powietrze, architektura wiejska, możliwość poznania kultury, zwyczajów i obyczajów wsi [Sznajder i Przezbórska 2006]. Dużą część imponderabiliów w sensie ekonomicznym stanowią dobra o charakterze publicznym, które przynoszą korzyści i umożliwiają realizację różnorodnych potrzeb wszystkim członkom społeczeństwa, zarówno turystom, jak i samym mieszkańcom terenów wiejskich. Wilkin [2010] zwraca uwagę, że jest pewną „osobliwością” rolnictwa i obszarów wiejskich, że nie da się oddzielić dóbr pozarynkowych, nie w pełni kwantyfikowalnych, od dóbr rynkowych, stanowiących „trzon i główny cel rolnictwa”. Dobra publiczne i mieszane, obok dóbr prywatnych, nabywanych przez agroturystów, zaczynają więc odgrywać coraz większą rolę w rozwoju agroturystyki. Dodatkowo trzeba pamiętać, że rozwój turystyki oddziałuje na ekonomiczne, środowiskowe, społeczne i kulturowe dobra publiczne.

Celem niniejszej pracy jest analiza i dyskusja dotycząca dóbr publicznych oferowanych przez gospodarstwo rolne, rolnictwo i obszary wiejskie dla agroturystów oraz problemów, jakie z tego wynikają.

Wielofunkcyjność rolnictwa, gospodarstwa rolnego i obszarów wiejskich jako podstawy dla rozwoju agroturystyki

Problem wielofunkcyjności wsi, rolnictwa i gospodarstwa rolnego pojawia się w literaturze od dawna w wielu kontekstach [Wilkin 2010], jednak w ostatnich latach zaczyna zwracać się uwagę na fakt, że wielofunkcyjność staje się podstawową cechą Europejskiego Modelu Rolnictwa [Koncepcja... 2009; Poczta 2010; Wilkin 2007, 2010].

Trzeba jednak pamiętać, że pojęcia: wielofunkcyjność rolnictwa, wielofunkcyjność gospodarstwa rolnego i wielofunkcyjność obszarów wiejskich nie są tożsame [Adamowicz 2005, Wilkin 2008, 2010] a wielofunkcyjność współczesnego rolnictwa „ma zupełnie inny charakter niż wielofunkcyjność tradycyjnego rolnictwa” [Wilkin 2010, s. 17-19]. Produkcyjne funkcje rolnictwa i obszarów wiejskich, zarówno komercyjne (tj. wytwarzanie żywności, surowców przemysłowych i surowców energetycznych), jak i niekomercyjne (tj. samozaopatrzenie gospodarstwa domowego w żywność oraz wytwarzanie w gospodarstwie środków produkcji na własne potrzeby, np. pasz) coraz bardziej ustępują miejsca funkcjom pozaprodukcyjnym: środowiskowym (lub przyrodniczym, np. ochrona wód, gruntów, bioróżnorodności, krajobrazu) oraz społecznym (np. wpływ na żywotność i spójność społeczną wsi, element zabezpieczenia społecznego dla rodzin rolniczych, tworzenie miejsc pracy) i kulturowym (np. tworzenie warunków do rozwoju turystyki i wypoczynku, ochrona dziedzictwa kulturowego, ochrona i wzbogacanie tradycji kulturowych na wsi, kształtowanie kapitału kulturowego) [Wilkin 2008]. Samo rolnictwo europejskie staje się

³ Odmienność wielofunkcyjności współczesnego rolnictwa od wielofunkcyjności tradycyjnego rolnictwa, polega na tym, że ta pierwsza „nakierowana jest na zewnątrz gospodarstwa i służy zaspokajaniu wielu ważnych potrzeb: środowiskowych, kulturowych, gospodarczych i społecznych” [Wilkin 2010].

„dostarczycielem” nie tylko dóbr prywatnych, ale coraz częściej dostarcza dóbr publicznych i mieszanych, „czyli najogólniej mówiąc bierze udział w zrównoważonym rozwoju” [Woś i Zegar 2002; Poczta 2010 za Draft Report on the Future of the Common Agricultural Policy after 2013, s. 7; Wilkin 2010, s. 13, 23]. Wilkin [2009] podkreśla, że w ostatnich latach istotnie wzrosło znaczenie naukowej oceny kwestii wielofunkcyjności rolnictwa, a zwłaszcza pozaprodukcyjnych (nierynkowych) jego funkcji. Stawia też pytanie o to, co właściwie wytwarza współczesne rolnictwo i jaką część tego efektu produkcyjnego stanowią dobra o charakterze dóbr merytorycznych i dóbr publicznych, podkreślając, że te ostatnie zaczynają dominować w dyskusjach nad wielofunkcyjnością [Wilkin 2010]. W polemikach i rozważaniach dotyczących wielofunkcyjności (zarówno wsi, jak i rolnictwa oraz gospodarstwa rolnego) często pojawiają się także funkcje związane z rozwojem turystyki i rekreacji, w tym przede wszystkim z rozwojem agroturystyki. W klasyfikacji pozakomercyjnych funkcji rolnictwa, zaproponowanej przez Van Huylenbroeckę i in. w 2007 roku [Wilkin 2010; Kutkowska 2011], agroturystykę wymienia się wśród tzw. funkcji żółtych⁴. Niemniej jednak bez realizacji funkcji zielonych, błękitnych i białych trudno wyobrazić sobie rozwój współczesnej agroturystyki, która wykorzystuje różnorodne zasoby rolnictwa, gospodarstwa rolnego i całych obszarów wiejskich, niezbędne dla realizacji celów rynkowych i nierynkowych. Wszystkie funkcje obszarów wiejskich i rolnictwa (zarówno komercyjne, jak i niekomercyjne) są ze sobą powiązane, co określa się mianem nierozdzielności funkcji a w praktyce oznacza, że aby mogły być realizowane funkcje pozarynkowe, rolnictwo musi istnieć i funkcjonować w sferze produkcyjnej [Wilkin 2010]. To samo dotyczy rozwoju agroturystyki. Agroturystyka, rozumiana jako forma turystyki powiązana z prowadzeniem gospodarstwa rolnego lub równoważnego, którego właściciele organizują wypoczynek dla turystów i osób odwiedzających w miejscu swojego siedliska rodzinnego, a także miejsca pracy, w oparciu o bazę noclegową i aktywności związane z gospodarstwem i jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym), połączony z obserwacją i uczestnictwem w codziennych zajęciach jego stałych mieszkańców, możliwością korzystania z produktów tego gospodarstwa oraz z uwzględnieniem specyficznych cech zawodu rolnika [Drzewiecki 1995; Turski 1995] nie może rozwijać się, zarówno bez istnienia rolnictwa, gospodarstwa rolnego, jak i bez obszarów wiejskich oraz ich zasobów i dóbr przez nie wytwarzanych [Sznajder i Przezbórska 2006].

Definicje i klasyfikacje dóbr oferowanych przez obszary wiejskie i rolnictwo

Wielofunkcyjne obszary wiejskie oferują wiele różnorodnych dóbr. W teorii ekonomii klasyczny podział dóbr ze względu na możliwość ich wyłączenia z konsumpcji oraz konkurencyjność w konsumpcji wyodrębnia dobra prywatne i dobra publiczne oraz dobra klubowe i dobra wspólne. Zdecydowana większość dóbr występujących w gospodarce

⁴ Van Huylenbroeckę i in. [2007] wyróżnili cztery grupy nierynkowych funkcji rolnictwa: zielone (związane z zarządzaniem zasobami ziemi), błękitne (związane z zarządzaniem zasobami wodnymi), żółte (związane z utrzymaniem spójności i żywotności obszarów wiejskich) oraz białe (związane z bezpieczeństwem żywnościowym i tzw. zdrową żywnością) [Wilkin 2010].

rynkowej zaliczana jest do dóbr prywatnych, które jeśli są konsumowane przez jedną osobę, nie mogą być jednocześnie konsumowane przez innych ludzi (konsumpcja ma charakter konkurencyjny oraz istnieje możliwość wyłączenia tych dóbr z konsumpcji). Dobra spełniające tylko jedno z dwóch kryteriów różnicowania to dobra klubowe, które podlegają tylko wyłączeniu z konsumpcji, lub dobra wspólne, które podlegają tylko ograniczeniu konkurencyjności w konsumpcji. Czyste dobra publiczne spełniają oba kryteria. Samuelson [1954], twórca teorii dóbr publicznych, zauważył, że indywidualna konsumpcja tego rodzaju dóbr przez jedną osobę w żadnym stopniu nie ogranicza ich indywidualnej konsumpcji przez inne osoby, bez ponoszenia dodatkowych kosztów, co oznacza, że krańcowa jednostka dobra konsumowanego przez jedną osobę może być równocześnie konsumowana przez inne osoby bez ponoszenia jakiegokolwiek dodatkowego kosztu [Fijor 2011]. Dobra i usługi publiczne są więc dostępne dla każdego (są niekonkurencyjne) i żaden potencjalny konsument nie może być wykluczony (wykluczony) z ich konsumpcji. Dlatego też Samuelson [1954, s. 387] określił je także jako „dobra kolektywnej konsumpcji”. Fiedor [2002] wymienia aż pięć cech, którymi powinno charakteryzować się klasyczne dobro publiczne: powinno przynosić podzielne korzyści, być przedmiotem łącznej konsumpcji, równej bez względu na to, czy konsument chce czy nie chce za nią płacić, podaż tego dobra nie powinna być w żaden sposób racjonowana a konsumpcja powinna mieć nierywalizacyjny charakter. Uznaje się, że spora grupa dóbr oferowanych przez obszary wiejskie i rolnictwo to dobra mieszane a dóbr publicznych „w czysto modelowym ujęciu” jest niewiele, ponieważ „większość dóbr, charakteryzowana w naukach ekonomicznych jako publiczne, nie spełnia wszystkich kryteriów stawianych rozwiązaniom modelowym” [Maciejczak 2009, s. 3]. Zegar [2010] natomiast zauważa, że np. w debacie o przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej UE trudno jest uzgodnić powszechnie akceptowalny zestaw dóbr publicznych oraz najbardziej skuteczny i efektywny sposób ich dostarczania. Typowym dobrem publicznym, niezmiernie istotnym z punktu widzenia rozwoju agroturystyki, jest np. czyste powietrze, które ma charakter dobra wolnego. Korzystaniem z czystych dóbr publicznych zainteresowani są wszyscy obywatele, nawet nie mając świadomości, że są to dobra publiczne, i żaden obywatel nie może być wykluczony z dostępu do nich i korzyści związanych z ich użytkowaniem. Co ważne, użytkownicy tych dóbr konsumują ich tyle, ile ich globalnie zaoferowano. W szerokim ujęciu do dóbr publicznych zalicza się czasami także dobra klubowe i dobra wspólne.

Globalne vs. lokalne dobra publiczne na obszarach wiejskich i w rolnictwie

Globalne dobra publiczne to te dobra, które są uniwersalne dla wszystkich społeczeństw, niezależnie od miejsca i czasu. Spośród dóbr wytwarzanych przez rolnictwo, ważnych dla rozwoju agroturystyki, można wymienić: ochronę bioróżnorodności, ochronę wód czy dostęp do czystego powietrza (tab. 1). Ponieważ dobra te są „uniwersalne i jednakowo ważne dla wszystkich ludzi, powinno się za nie wynagradzać według jednolitego systemu we wszystkich krajach” [Koncepcja... 2009, s. 5].

Tabela 1. Klasyfikacja dóbr oferowanych przez obszary wiejskie, rolnictwo i gosp. rolne dla agroturystów
 Table 1. Classification of goods offered by rural areas, agriculture and farms for agritourists

	Dostępność dóbr dla społeczeństwa			
	niska	średnia		wysoka
Rodzaj dóbr	dobry prywatne	dobry klubowe	lokalne dobra publiczne	globalne dobra publiczne (zasoby wspólne)
Konkurencyjność w konsumpcji	konkurencyjne w konsumpcji	niekonkurencyjne w konsumpcji dla małej grupy użytkowników	niekonkurencyjne w konsumpcji z wysokim ryzykiem wyczerpania przy zaistnieniu nadmiaru konsumentów; wyłączone z konsumpcji dla osób spoza społeczności	niekonkurencyjne w konsumpcji; możliwe ryzyko wyczerpania przy nadmiarze konsumentów
Możliwość wyłączenia z konsumpcji	podlegają wyłączeniu z konsumpcji; niedostępne dla osób nie będących ich nabywcami	ograniczona możliwość konsumpcji (grono użytkowników ograniczone)	możliwość wyłączenia z konsumpcji po poniesieniu wysokich kosztów	brak możliwości wyłączenia innych z konsumpcji
Przykłady dóbr	produkty rolno-spożywcze	prywatne parki, pola golfowe	krajobraz i ukształtowanie powierzchni, publiczny dostęp do gruntów użytkowanych rolniczo, pozytywny wizerunek, parki oraz miejsca wypoczynku i rekreacji, utrzymanie czystości i porządku	stabilność klimatu, bioróżnorodność, czyste powietrze, dostępność wody, obrzędy i zwyczaje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Multifunctionality 2001; Cooper i in. 2009; Koncepcja... 2009; Maciejczak 2009.

Lokalne dobra publiczne wytwarzana są na szczeblu lokalnym i pełnią funkcję użyteczności dla społeczności lokalnych, zaspokajając ich potrzeby. Nikt z tych społeczności nie może zostać wyłączony z ich konsumpcji. Są to, na przykład, usługi związane z utrzymaniem porządku i czystości, miejsca wypoczynku i rekreacji (parki, place zabaw), a w rolnictwie dobra te związane są z ochroną gruntów (np. przed degradacją), ochroną wód (np. zanieczyszczeniami), ochroną krajobrazu i jego unikalnych cech (drogi polne, zarośnięte rowy przydrożne, strumienie, zadrzewienia śródpolne, kapliczki przydrożne, stare młyny, głązy narzutowe, różnorodność upraw itd.), ochroną dziedzictwa kulturowego wsi, tworzeniem warunków do rozwoju agroturystyki (rekreacji i wypoczynku) czy tworzeniem miejsc pracy na obszarach wiejskich [Koncepcja... 2009]. W przypadku nabywania produktów oferowanych przez agroturystykę (dóbr prywatnych) istnieje jednocześnie możliwość korzystania z dóbr publicznych oferowanych na danym terenie (obcowanie z naturą, podziwianie krajobrazów). Istnieje więc niebezpieczeństwo przekształcenia dóbr publicznych w dobra klubowe [Baum i Śleszyński 2009]. Baum i Śleszyński [2009] zwracają uwagę na ten problem, zwłaszcza w odniesieniu do rolników odchodzących od produkcji rolnej w kierunku prowadzenia działalności usługowej, np. działalności agroturystycznej. W skrajnym przypadku może nawet dojść do „skansenizacji” gospodarstw i konieczności płacenia za możliwość obcowania z naturą (co ma już miejsce w wielu krajach).

Wilkin [2010] do dóbr globalnych i lokalnych dodaje jeszcze dobra publiczne krajowe i dobra europejskie (unijne), zwracając uwagę, że taki podział dość poważnie komplikuje problem korzystania i płatności za wytwarzanie dóbr publicznych.

Kto płaci za dobra publiczne a kto powinien płacić? Jak wyceniać dobra publiczne?

Standardowa teoria dóbr publicznych, sformułowana przez Samuelsona [1954], jest teorią normatywną, co oznacza, że podmioty publiczne powinny wytwarzać pewne dobra jako dobra publiczne, ponieważ ich rynkowa alokacja jest niemożliwa. Na obszarach wiejskich, w szczególności w rolnictwie, dobra publiczne wytwarzane są w dużej części na gruntach prywatnych, jakkolwiek „ziemia jest dziedzictwem ogólnonarodowym” [Koncepcja... 2009, s. 4]. Dostęp do obszarów chronionych (parków narodowych), do krajobrazów kulturowo-przyrodniczych i dóbr kultury (zwłaszcza znajdujących się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO) staje się częścią problemu dostępności i finansowania globalnych dóbr publicznych [Wilkin 2010]. Część korzyści, które wynikają z działalności prowadzonej przez ludność wiejską, np. w zakresie rolnictwa i agroturystyki, przechodzą na osoby trzecie bez jakiegokolwiek rekompensaty dla właścicieli gruntów, na których działalność ta jest świadczona. Dlatego też „bez odpowiednich zachęt (nakładów społecznych) dobra publiczne nie są produkowane w odpowiedniej ilości” (może pojawić się ich niedobór, nadpodaż lub ich brak), co w konsekwencji może prowadzić do nieefektywnej alokacji zasobów społeczeństwa [Koncepcja... 2009, s. 4]. Dobra publiczne są więc najczęściej finansowane przez budżety państw lub ugrupowań krajów (np. UE), przez samorządy, z funduszy publicznych, tj. z wykorzystaniem systemu subsydiów, mechanizmów podatkowych oraz odpowiednich regulacji prawnych [Buckwell 2009 za Koncepcja... 2009]. W rzeczywistości jednak, dobra dostarczane „bezpłatnie”, są finansowane przez samych obywateli – podatników za pośrednictwem budżetu. Społeczeństwo oczekuje od rolnictwa realizowania nie tylko celów produkcyjnych, ale także zaspokajania potrzeb środowiskowych, kulturowych, gospodarczych i społecznych. Co ważniejsze, społeczeństwo jest gotowe płacić za zaspokajanie tych potrzeb [Wilkin 2010], jakkolwiek dąży do tego, aby przekazać jak najmniej środków finansowych na ten cel. Istnieje też niebezpieczeństwo, że podmioty prywatne nie wyprodukują dóbr publicznych w wystarczającej ilości i wszystkie zgłaszane przez społeczeństwo potrzeby nie zostaną zaspokojone. Powstaje więc problem określenia w jakiej ilości dobra te mają być wytworzone i jak ma wyglądać wynagrodzenie za dostarczanie dóbr publicznych. W literaturze można znaleźć wiele propozycji opłacania dóbr publicznych, np. bezpośrednia ich wycena i zapłata za nie, zapłata za wykorzystanie praw własności do zasobów niezbędnych do wytwarzania dóbr publicznych, zapłata za utracony dochód przy dostarczaniu dóbr publicznych związanych z ochroną środowiska czy pokrycie kosztów transakcyjnych [Koncepcja... 2009]. W rzeczywistości znacznie trudniej znaleźć uniwersalny, prosty i sprawiedliwy sposób wyceny i opłacania wytwarzanych dóbr publicznych. Wilkin [2010] zwraca uwagę, że problemem tym zajmuje się od wielu lat, między innymi, ekonomia środowiskowa (ekologiczna), wymieniając proponowane przez nią metody wyceny zasobów przyrody i usług środowiskowych, np. metodę hedonistyczną

(„cen przyjemności”⁵, metodę wyceny warunkowej⁶ czy metodę eksperymentu („eksperymentalnego wyboru”)⁷. Szczegółowego przeglądu metod dokonują, między innymi Maciejczak [2010] i Falkowski [2010], uzupełniając wymienione metody o sondaże opinii publicznej, „metody konsensusu” (takie jak: grupy fokusowe, metoda delficka) czy metody wielowymiarowe. Niezwykle trudna jest jednak precyzyjna wycena dóbr publicznych, które przecież nie są dobrami rynkowymi i nie wiążą się z transakcjami rynkowymi – nie mają więc ceny [Łojewski 2007 za Maciejczak 2009]. Korzystanie z dóbr publicznych nie wiąże się z korzyściami tylko dla ich nabywców, ale dla wszystkich konsumentów. W teorii ekonomii instytucjonalnej dobra te są bowiem traktowane jako skrajny przypadek tzw. efektu zewnętrznego, ponieważ przyczyniają się one do rozbieżności między kosztami generowanymi przez osoby prywatne i społeczeństwo. Efekty te można wzmacniać (pozytywne) lub likwidować (negatywne) poprzez właściwie stosowany system podatkowy (np. zwolnienia podatkowe dla rolników prowadzących gospodarstwa agroturystyczne) i subsydiów (np. działania rolno-środowiskowe w ramach WPR). Wszystkie efekty zewnętrzne powodują jednak nieefektywności alokacji zasobów (w sensie Pareto) i stanowią argument za interwencjonizmem państwowym. [Maciejczak 2009, s. 3]. Problem wyceny i finansowania dóbr publicznych, w ostatnim czasie, powraca dość często w dyskusjach nad kształtem Wspólnej Polityki Rolnej UE po roku 2013 [Pocza 2010; Wilkin 2010; Zegar 2010]. Zegar [2010], powołując się na wiele dokumentów i pozycji literatury podkreśla, że debata publiczna dotycząca tej polityki wskazuje na jej niezbędność, między innymi, ze względu na konieczność utrzymania „zróżnicowanych systemów rolnictwa w Europie dla dostarczania dóbr publicznych, co przekłada się następnie na większe wsparcie rolnictwa” na terenach ONW⁸, systemów rolnictwa na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych (HNV⁹) i rolnictwa organicznego, które dość często rozwijają się w powiązaniu z rozwojem agroturystyki i ekoturystyki [Zegar 2010, s. 3].

Czy agroturyści są „pasażerami na gapę” (free-riders)?

Agroturyści przyjeżdżając na wieś, korzystają z dóbr publicznych, które są oferowane przez tereny wiejskie, rolnictwo i gospodarstwa rolne, niezależnie od tego czy wnieśli opłatę za ich użytkowanie czy też nie. Z „danej porcji” dobra w jednakowym rozmiarze mogą korzystać wszyscy turyści (bez względu na formę turystyki, jaką uprawiają). Nie można ich wykluczyć z konsumpcji, a nawet jeśli byłoby to możliwe, to byłoby to do pewnego stopnia szkodliwe, bo marginalny koszt konsumpcji dóbr publicznych wynosi zero (lub jest bardzo niski). Dlatego też turyści przyjeżdżający na wieś i do gospodarstw

⁵ Metoda opiera się na założeniu, że „ludzie przypisują określoną wartość do zasobu lub usługi, które zwiększają ich sumę przyjemności” [Wilkin 2010, s. 34].

⁶ Metoda polega na „tworzeniu hipotetycznego rynku, na którym uczestnicy określają, ile skłonni są zapłacić za daną korzyść lub jakiej zapłaty oczekują za poniesione straty” [Wilkin 2010].

⁷ Metoda podobna do metody eksperymentu, ale wymaga mniejszej próby [Wilkin 2010].

⁸ ONW - obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania.

⁹ HNV (ang.) - High Nature Value, czyli obszary o wysokich walorach przyrodniczych; koncepcja rozwoju małego intensywnego rolnictwa na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych opiera się na założeniu, że rolnictwo takie stanowi podstawę do zapewnienia ochrony naturalnego dziedzictwa związanego z tradycyjnym krajobrazem rolniczym i różnorodnością biologiczną.

rolnych mogą być traktowani jako „pasażerowie na gapę w odniesieniu do dóbr publicznych, z których tam korzystają. Sytuacja taka jest możliwa dlatego, że nie można kogokolwiek wykluczyć z konsumpcji np. czystego powietrza, podziwiania pięknych krajobrazów czy obcowania z naturą. Jest to więc najczęściej przytaczany argument za interwencją państwa w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Z drugiej strony istnieje zagrożenie, że gdy zbyt wiele osób będzie uchylać się od płacenia za dobra publiczne, może dojść do takiej sytuacji, że tych dóbr nie starczy dla wszystkich lub pogorszy się ich jakość (co może się zdarzyć w przypadku zbyt dużego nasilenia ruchu turystycznego na jakimś obszarze atrakcyjnym turystycznie).

Podsumowanie

Podsumowując rozważania dotyczące dóbr publicznych oferowanych przez obszary wiejskie, rolnictwo i gospodarstwa rolne dla agroturystów, należy stwierdzić, że problematyka ta w odniesieniu do agroturystyki jest stosunkowo rzadko rozważana i dyskutowana, jakkolwiek dobra te są powszechnie konsumowane przez agroturystów i dla wielu z nich stanowią rdzeń produktów, które nabywają. W przypadku agroturystyki dóbr publicznych nie da się oddzielić od dóbr prywatnych oferowanych na rynku, problematyczna jest jednak kwestia opłaty za te dobra. Właściciele gospodarstw agroturystycznych coraz częściej mają świadomość konieczności opłacania tych dóbr przez agroturystów (bardzo często uznają także, że są to podstawowe dobra przyciągające turystów na obszary wiejskie i do gospodarstw rolnych). Powstaje jednak pytanie dlaczego korzyści z rozwoju agroturystyki mają czerpać tylko właściciele gospodarstw agroturystycznych, jeśli nie tylko oni tych dóbr dostarczają? Jeszcze większy problem powstaje w przypadku negatywnych efektów zewnętrznych związanych z szybkim rozwojem agroturystyki. Czy koszt niwelowania tych efektów ma być ponoszony przez państwo? Kwestie te wymagają dalszej pogłębionej analizy i dyskusji.

Literatura

- Adamowicz M. [2005]: Przesłanki rozwoju wielofunkcyjności rolnictwa i zmian we współczesnej polityce rolnej, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1(302)/2005, Warszawa, 17-32.
- Baum R., Śleszyński J. [2009]: Nowe funkcje rolnictwa – dostarczanie dóbr publicznych. *Roczniki Naukowe SERiA*, tom XI, zeszyt 2, 19-23.
- Buckwell A. red. [2009]: RISE Task Force on Public Goods from Private Land, Growing Forward, Rural Investment Support for Europe, the Italian Ministry of Agricultural, Food and Forestry Policies.
- Cooper T., Halt K., Baldock D. [2009]: Provision of Public Goods Through Agriculture in the European Union. Report Prepared for DG Agriculture and Rural Development, Contract No 30-CE-0233091/00-28, Institute for European Environmental Policy, London. [Tryb dostępu:] http://www.ieep.eu/assets/457/final_pg_report.pdf [Data odczytu: 10.04.2012].
- Drzewiecki M. [1995]: Agroturystyka: założenia - uwarunkowania – działania. Instytut Wydawniczy Świadek, Bydgoszcz.
- Falkowski J. [2010]: Wielofunkcyjność rolnictwa jako przedmiot analizy ekonomicznej. Wilkin J. (red.) 2010: Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne, SERiA: Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa, IRWiR PAN, Warszawa.
- Fiedor B. red. [2002]: Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Wyd. C. H. Beck, Warszawa.

- Fijor J. M. [2011]: Zawodność rynku, jako fundament teorii dóbr publicznych. Fund. Inst. L. von Mises, Warszawa. [Tryb dostępu:] <http://mises.pl/wp-content/uploads/2011/07/Fijor-zawodnosc-rynku.pdf> [Data odczytu: 10.04.2012].
- Koncepcja dóbr publicznych w dyskusji o przyszłości WPR [2009]: wersja wstępna raportu, FAPA, SAEPR, Warszawa. [Tryb dostępu:] http://www.fapa.com.pl/gfx/saepr/Koncepcja_dobr_publicznych.pdf [Data odczytu: 10.04.2012].
- Kutkowska B. [2011]: Nowe spojrzenie na rozwój obszarów wiejskich. Polski Kongres Odnowy Wsi, Odnowa Wsi – Opinie ekspertów, Urząd Marszałkowski Woj. Dolnośląskiego, Wrocław, 2-13.
- Maciejczak M. [2009]: Rolnictwo i obszary wiejskie źródłem dóbr publicznych – przegląd literatury. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 75 (2009), Wyd. SGGW, Warszawa [Tryb dostępu:] <http://www.maciejczak.pl/download/pubgoods.pdf> [Data odczytu: 10.04.2012].
- Multifunctionality [2001]: Towards an Analytical Framework, Agriculture and Food, OECD, Paris [Tryb dostępu:] <http://www.oecd.org/dataoecd/62/38/40782727.pdf> [Data odczytu: 10.04.2012].
- Poczta W. [2010]: Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa. *Więś i rolnictwo*, nr 3 (148), IRWiR PAN, Warszawa, 38-55, [Tryb dostępu:] http://ksow.gov.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/IRWIR/Poczta.pdf [Data odczytu: 10.04.2012].
- Samuelson P. A. [1954]: The Pure Theory of Public Expenditure, [w:] *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 36, No 4, 387-389, [Tryb dostępu:] <http://www.econ.ucsb.edu/~tedb/Courses/UCSBpf/readings/sampub.pdf> [Data odczytu: 10.06.2012].
- Sznajder M., Przezbórska L. [2006]: Agroturystyka. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Turski J. [1995]: Rozwój turystyki na obszarach wiejskich i agroturystyka - stan oraz możliwości w woj. koszalińskim. ODR w Boninie, Bonin.
- Van Huylenbroeck G., Vandermeulen V., Mettepenningen E., Verspecht A. (2004): Multifunctionality of Agriculture: A Review of Definitions, *Evidence and Institutions. Living Reviews in Landscape research*, nr 3.
- Wilkin J. [2007]: Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich. Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2014-2020, *Nowe Życie Gospodarcze*, dod. specjalny, Warszawa, 3-5.
- Wilkin J. [2008]: Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich. Kłodziński M. red., Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2012-2020, IRWiR PAN, Warszawa, 9-20.
- Wilkin J. [2009]: Wielofunkcyjność rolnictwa – konceptualizacja i operacjonalizacja zjawiska. *Więś i Rolnictwo*, Nr 4 (145), IRWiR PAN, Warszawa, 9-28.
- Wilkin J. red. [2010]: Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne. Seria: Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa, IRWiR PAN, Warszawa.
- Woś A., Zegar J. [2002]: Rolnictwo społecznie zrównoważone. IERiGŻ, Warszawa.
- Zegar J. [2010]: Wspólna Polityka Rolna po 2013 roku. *Więś i rolnictwo*, nr 3 (148), IRWiR PAN, Warszawa, 11-25 [Tryb dostępu:] http://ksow.gov.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/IRWIR/Zegar.pdf [Data odczytu: 10.04.2012].